

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Is het fiscale dividend angewend voor overheidsuitgaven?

Caminada, K.

Citation

Caminada, K. (1996). Is het fiscale dividend angewend voor overheidsuitgaven? *Openbare Uitgaven*, 3, 104-112. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/41969>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/41969>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Is het fiscale dividend aangewend voor overheidsuitgaven?

K. Caminada

De opbrengst van de door het Rijk geheven belastingen, uitgedrukt als percentage van het netto nationaal inkomen, is in de periode 1960-1994 gestegen met 4,3%-punt. Deze stijging is bijna geheel veroorzaakt door de loon- en inkomstenbelasting en de omzetbelasting. Mutaties in de macrobelastingdruk zijn de resultante van endogene ontwikkelingen en van autonome fiscale maatregelen. In dit artikel worden beide factoren geanalyseerd, zowel per jaar als voor een lange periode. Het fiscale dividend door belastingprogressie sinds 1960 blijkt per saldo vooral te zijn ingezet voor lastenverlichting, met name door het toepassen van inflatiecorrectie. Overigens is het fiscale dividend sinds 1990 negatief!

Mutaties in de belastingdruk zijn de uitkomst van endogene ontwikkelingen, dat wil zeggen progressieve belastingheffing in combinatie met opgetreden groei van inkomens en bestedingen, en van autonome fiscale maatregelen. Is sprake van progressieve belastingheffing, dan neemt de endogene opbrengst in procenten sneller toe dan het nationaal inkomen, waardoor fiscaal dividend ontstaat.¹ Dit fiscaal dividend wordt wel opgevat als één van de verklaringen voor de relatieve groei van de overheidsuitgaven.² Aanwending voor lastenverlichting (of tekortreductie) is echter ook mogelijk. In dit artikel vindt een macro-analyse plaats van het fiscale dividend in Nederland in de periode 1960-1994.³ Daartoe worden de feitelijke en de endogene ontwikkeling van de macrobelastingdruk, en de verdeling over verschillende categorieën belastingen bepaald.⁴

De auteur is verbonden aan de afdeling Openbare Financien van de Rijksuniversiteit Leiden. Hij dankt prof. dr. K.P. Goudswaard en drs. M.C. Wassenaar (ministerie van Financien) voor waardevol commentaar op een eerdere versie.

Eerst wordt summier aandacht geschonken aan het feitelijke beloop en de samenstelling van de belastingdruk. Daarna wordt dieper ingegaan op het effect van de met fiscaal beleid samenhangende mutaties in de belastingopbrengst. Daarbij wordt in het bijzonder aandacht besteed aan de invloed van de inflatiecorrectie in de loon- en inkomstenbelasting. De endogene belastingopbrengst wordt berekend door saldering van de feitelijke opbrengst en de autonome mutatie. Vervolgens kan het fiscaal dividend worden bepaald. Naast een analyse voor de gehele periode 1960-1994 zal worden ingegaan op recente trends in het fiscale dividend en de consequenties daarvan voor het budgettaire beleid.

Openbare Uitgaven publiceert de drie beste papers van de NVOFHOO-workshop voor jonge onderzoekers. De workshop werd op 2 november 1995 gehouden. Dit is het derde en laatste paper dat wordt gepubliceerd.

De macrobelastingdruk in de periode 1960-1994

De macrobelastingdruk geeft de verhouding weer tussen de aan een bepaald jaar toegerekende belastingopbrengsten en het nationale inkomen tegen marktprijzen (NNIm) in dat jaar.⁵ Tabel 1 geeft een overzicht van het beloop en de verdeling van de macrodruk over verschillende categorieën belastingen. Over de gehele periode is sprake van een drukstijging met 4,3%-punt. De stijgende trend wordt pas in de laatste jaren onderbroken. De toename in de macrobelastingdruk wordt met name veroorzaakt door de omzet- en de loon- en inkomstenbelasting. In het vervolg van de analyse ligt de nadruk op deze belastingcategorieën. Overigens is het aandeel van de omzetbelasting in de macrodruk in de onderzochte periode relatief sterk in betekenis toegenomen van 19,4% tot 26,9% van het totaal, terwijl het aandeel van de loon- en inkomstenbelasting is verminderd van 37,8% tot 35,7%.

Met fiscaal beleid samenhangende belastingopbrengst

Jaarlijks worden gedetailleerde macrogege-

vens inzake de 'autonome belastingopbrengst' samengesteld door het ministerie van Financien.⁶ Deze cijfers verschaffen inzicht in het jaarlijkse effect van wijzigingen in het fiscaal beleid op de macrobelastingdruk. In grote lijn bevatten de autonome opbrengsten veranderingen in tarieven en grondslagen, alsmede aanscherpingen in de efficiëntie van het invorderingsbeleid. De desbetreffende cijfers zijn echter niet zonder problemen.⁷ Ten eerste is de afbakening van het begrip 'autonoom' niet altijd even duidelijk, wat blijkt uit de gang van zaken bij de correctie voor inflatie (zie hierna). Ten tweede worden eenmaal geraamde bedragen in de loop van het jaar niet bijgesteld, ook al is inmiddels duidelijk dat het geschatte bedrag onjuist is. Ook achteraf vindt slechts sporadisch correctie van schattingsfouten plaats. Voorts worden de verschillende bedragen voor autonome wijzigingen gesaldeerd, eerst per belasting en vervolgens voor het totaal. Door deze saldering blijft de absolute omvang van het effect van fiscaal beleid onzichtbaar. Ten slotte wordt slechts de jaarlijkse mutatie van fiscale maatregelen op de belastingopbrengst berekend, waardoor het 'carry-over-effect' van fiscale maatregelen op de belastingopbrengst in de jaren daarna onbekend blijft.

Tabel 1: Het beloop en de samenstelling van de macrobelastingdruk, 1960-1994

	1960	1970	1980	1990	1994	1994-/1960
Macrobelastingdruk (niveau in mrd. gld.)	24,0 (9,2)	25,3 (28,2)	29,7 (90,2)	29,9 (136,3)	28,3 (152,5)	4,3%-punt
Belastingen op loon, inkomen en winst	13,8	14,1	17,0	16,8	14,9	
loon- en inkomstenbelasting	9,1	10,3	12,7	11,9	10,1	1,0%-punt
vennootschapsbelasting	3,6	2,7	3,4	3,8	3,8	0,2%-punt
overig ^a	1,1	1,0	1,0	1,1	1,1	0,0%-punt
Kostprijsverhogende belastingen	10,3	11,2	12,6	13,1	13,4	
omzetbelasting	4,7	6,0	8,1	8,3	7,8	3,1%-punt
accijnzen	3,2	3,0	2,3	2,1	2,5	-0,7%-punt
overig ^b	2,4	2,3	2,3	2,6	3,2	0,8%-punt

^a Dividend-, kansspel- en vermogensbelasting en successierechten.

^b Invoerrechten, bijzondere verbruiks- en motorrijtuigenbelasting, belastingen rechtsverkeer, heffingen wabm en bvb en een aantal oude belastingen.

Bron: Ministerie van Financien (1995)

Is de correctie voor inflatie fiscaal beleid?

De correctie voor inflatie kan als voorbeeld dienen om de problematiek rond de afbakening van het begrip 'fiscaal beleid' te illustreren. Sinds 1972 is de Wet op de automatische inflatiecorrectie van kracht. Alle onderdelen van de inkomstenbelasting die daarvoor in aanmerking komen, worden in beginsel jaarlijks aangepast aan de inflatie. Theoretisch kan men sinds 1972 'tarief' aanpassingen door de wettelijke inflatiecorrectie niet langer als 'autonoom' aanmerken.⁸ Het beperken of achterwege laten van de inflatiecorrectie zou als autonome lastenverzwaring moeten worden gezien. Bijvoorbeeld wanneer de minister van Financiën gebruikmaakte van zijn bevoegdheid om de automatische inflatiecorrectie met ten hoogste 20% te beperken. Per 1 januari 1990 is deze ministeriële bevoegdheid vervalven en geldt in beginsel een systeem van volledig automatische inflatiecorrectie. De inflatiecorrectie maakt dus onderdeel uit van het geldende fiscale systeem. Het is daarom opmerkelijk dat het ministerie van Financiën de correctie voor inflatie na 1990 nog regelmatig als 'autonoom' heeft bestempeld.⁹ De reden hiervoor is wellicht

praktisch van aard. De belastingderving die met de inflatiecorrectie samenhangt, is immers moeilijk te onderscheiden van de effecten op de opbrengst van andere belastingmaatregelen. Dit vertroebelt het beeld van het budgettaire beslag, in het bijzonder wanneer diverse fiscale maatregelen gelijktijdig worden genomen.

Tevens kan worden opgemerkt dat sinds de invoering van de automatische inflatiecorrectie precies in de helft van alle gevallen is besloten om deze niet of niet volledig door te voeren. Gemiddeld is de inflatiecorrectie over de periode 1972-1995 slechts voor 77% doorgevoerd.¹⁰ Met name het 'automatisme' van 100% sinds 1990 is in de praktijk minder groot gebleken dan de opstellers van de wet voor ogen hadden. In de periode 1990-1995 is de inflatiecorrectie gemiddeld slechts voor 53% doorgevoerd.¹¹ Kennelijk blijft de inflatiecorrectie een politiek weinig robuust instrument.¹²

Uit theoretisch oogpunt moet de inbreuk op volledige correctie voor inflatie, zeker na 1990, als 'autonoom' worden aangemerkt. Daarentegen kunnen – ook al omdat het ministerie van Financiën noodgedwongen keuzes maakt bij de afbakening en saldering van de autonome belastingopbrengst – praktische

argumenten tot een andere beslissing leiden.¹³ In het vervolg wordt terdege rekening gehouden met beide invalshoeken door steeds twee berekeningen uit te voeren.

Figuur 1 geeft het beloop weer van de aan diverse jaren toegerekende autonome belastingmutatie in procenten van het netto nationaal inkomen.¹⁴

In de periode 1960-1989 was het aandeel van fiscaal beleid in de mutatie van de belastingdruk niet onaanzienlijk; dit varieerde tussen 1,8% NNIm lastenverzwaring (1970) en 1,8% NNIm lastenverlichting (1975) per jaar. Relatief omvangrijke 'autonome' drukmutaties zijn veroorzaakt door de inflatiecorrectie (lastenverlichting) in de jaren zeventig (met uitzondering van 1974) en door belastinghervormingen: in de sfeer van de omzetbelasting de overgang van het cascadedstelsel op het stelsel van belastingheffing naar toegevoegde waarde (1969/1970), de invoering van het schijventarief in de inkomstenbelasting (1973), algehele lastenverlichting door hogere aardgasopbrengsten (1975) en de verhoging van de tarieven van de vennootschaps- en omzetbelasting en accijnzen (1987). Begin jaren negentig is sprake van een forse autonome drukstijging door de invoering van de 'Oort'-wetgeving. Hierbij is echter sprake van een vertekening omdat de premies volksverzekeringen niet in de cijfers zijn opgeno-

tendeels) uit belastingen gefinancierd. Sinds 1994 worden deze regelingen weer volledig uit sociale premies gefinancierd. Het betreft een optische lastenverzwaring en vervolgens lastenverlichting van circa 12 miljard gulden.

Endogene ontwikkeling van de macrobelastingdruk

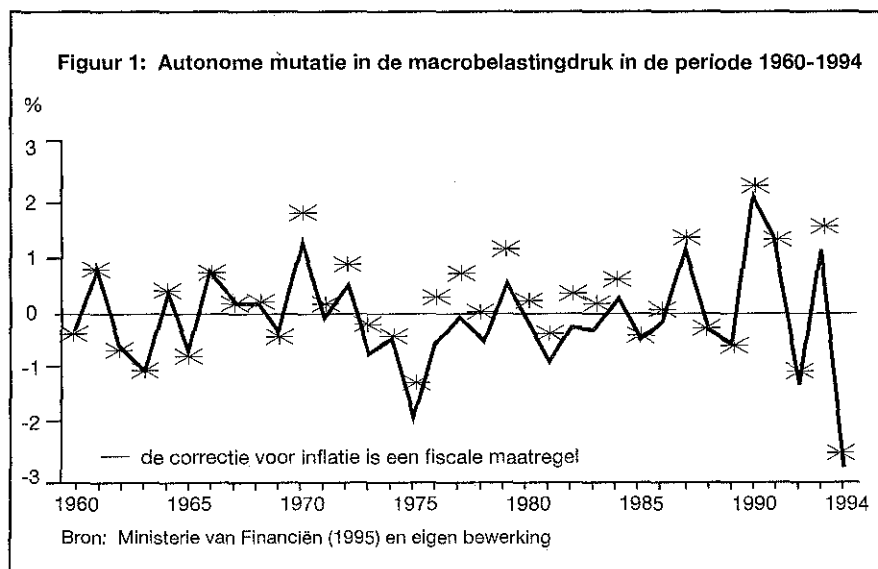
Om de endogene drukstijging te kunnen bepalen, moet de tijdreeks van de belastingopbrengsten gecorrigeerd worden voor het effect van autonome maatregelen. Hiervoor bestaat een aantal methoden.¹⁵ Mede gezien de omvang en de fluctuaties van het fiscale beleid in de relatief lange referentieperiode (figuur 1), wordt in dit artikel een door Prest ontwikkelde methode toegepast: de 'proportional adjustment'-methode.¹⁶

Deze methode kan als volgt worden weergegeven. De jaarlijkse belastingopbrengstmutatie wordt eerst gesplitst in een autonoom deel dat samenhangt met fiscale maatregelen bo_{60}^{aut} en een resterend endogeen deel. Vervolgens worden de procentuele endogene mutaties omgezet in een indexreeks met basisjaar 1960, waarna de endogene opbrengstontwikkeling voor de gehele periode wordt bepaald. Met bo_t voor de feitelijke belastingopbrengst in jaar t , en bo_i voor de opbrengst in jaar i gegeven de fiscale structuur in basisjaar i (1960), geldt:

$$bo_{60}^i = bo_{60}; bo_{61}^i = bo_{61} - bo_{61}^{aut}; bo_{62}^i = (bo_{62} - bo_{62}^{aut}) \cdot \frac{bo_{61}^i}{bo_{61}} \text{ etc.}$$

men. In 1990 is een belastbare overhevelings-toeslag geïntroduceerd waardoor de opbrengst van de (loon- en) inkomstenbelasting autonoom weliswaar met circa 8 miljard gulden is toegenomen, maar dit zijn opbrengsten die vóór 1990 in de premiedruk tot uitdrukking kwamen. Wanneer de gecombineerde heffing in beschouwing wordt genomen, is zelfs sprake van een forse lastenverlichting van 4 à 5 miljard gulden. Een vergelijkbare vertekening treedt op in de jaren 1992-1994. In deze periode werden de AAW en AWW tijdelijk (gro-

De ratio van de uitdrukking is eenvoudig. In het jaar 1960 vindt geen correctie van de belastingopbrengst plaats. Per definitie is de opbrengst gelijk aan de endogene opbrengst. De opbrengst in 1961, gegeven het fiscale regime in 1960, kan men vaststellen door de belastingopbrengst te corrigeren voor de autonome opbrengst in 1961. Bij de bepaling van de endogene belastingopbrengst voor 1962 dient men zowel rekening te houden met de autonome opbrengst in 1961 en 1962, als met de automatische doorwerking van het fiscale

beleid van 1961 (het 'carry-over-effect'). Hierbij wordt verondersteld dat de 'carry-over' een evenredig deel is van de endogene groei van de belastingopbrengst van 1961 op 1962.

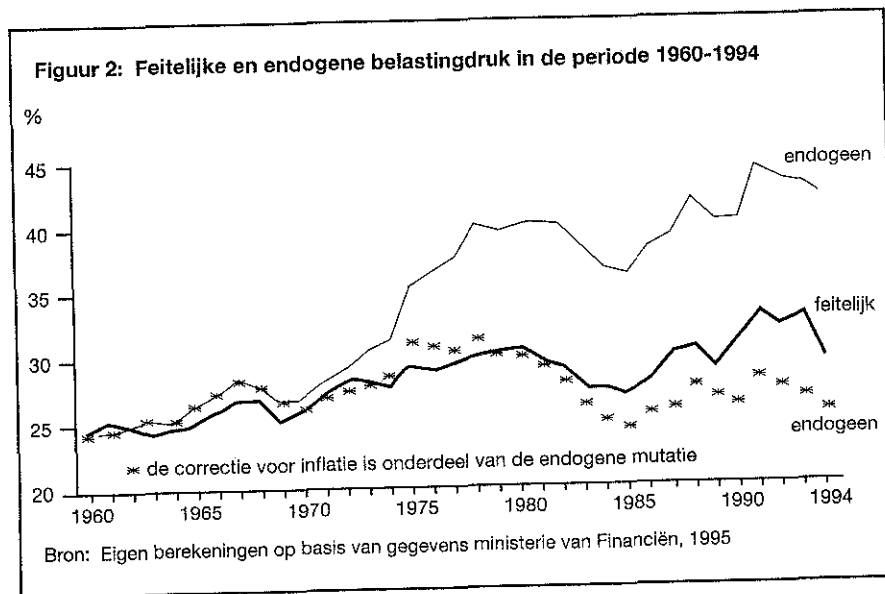
Een nadeel van deze methode is dat op de lange duur erg veel gecorrigeerd wordt (cumulatie). Zo werkt een verandering in het systeem in 1961 door tot in 1994. Met andere woorden, het begrip 'endogeen' wordt nogal krap geïnterpreteerd. Het voordeel van deze berekeningswijze is dat expliciet rekening wordt gehouden met het 'carry-over-effect' van autonome fiscale maatregelen op de belastingopbrengst in de jaren daarna. Volgens Wolswijk (1991, blz. 90) is de veronderstelling van evenredige 'carry-over' realistischer dan het negeren van deze effecten. Zolang een niet al te lange periode in beschouwing wordt genomen, lijkt dat inderdaad het geval.

Empirische analyse

Bij de berekening van de endogene opbrengsten wordt de inflatiecorrectie in eerste instantie als 'autonoom' behandeld. In dat geval bedraagt de endogene stijging van de macro-

belastingdruk sinds 1960 naar schatting 16,8%-punt. Indien sinds 1960 het fiscale regime niet was gewijzigd, zou uit hoofde van de loon- en inkomstenbelasting zelfs een drukstijging van 21,8%-punt zijn opgetreden. Daarentegen zou de omzetbelasting minder snel zijn gegroeid dan het netto nationaal inkomen tegen marktprijzen (-0,8%-punt). De druk van de overige belastingen zou zijn gedaald met 4,2%-punt. Figuur 2 en tabel 2 geven de resultaten weer.

Bij de vergelijking van de feitelijke en de endogene belastingdrukontwikkeling moet het globale karakter van de endogene cijfers worden benadrukt. Foutenmarges in de autonome belastingopbrengst werken door in de endogene mutaties. Bovendien is sprake van een relatief lange referentieperiode. Toch valt gegeven deze onzekerheidsmarges te concluderen dat de feitelijke drukstijging (+4,3%-punt) aanmerkelijk geringer was dan op basis van de endogene ontwikkeling verwacht kon worden (+16,8%-punt). Fiscale maatregelen blijken per saldo de stijging van de macrobelastingdruk te hebben beperkt in de periode 1960-1994. Met andere woorden, per saldo hebben forse drukverlichtende maatregelen

Tabel 2: Feitelijke en endogene ontwikkeling in de macrobelastingdruk, 1960-1994

	Feitelijk				Endogeen ^a				Endogeen ^b	
	totaal	lb/lib	omzet	overig	totaal	lb/lib	omzet	overig ^c	totaal	lb/lib
1960	24,0	9,1	4,7	10,3	24,0	9,1	4,7	10,3	24,0	9,1
1970	25,3	10,3	6,0	9,0	26,4	15,7	4,1	6,6	25,6	15,0
1980	29,7	12,7	8,1	8,9	39,1	31,3	4,2	3,6	29,2	20,5
1990	29,9	11,9	8,3	9,6	38,9	28,6	3,9	6,3	25,4	15,2
1994	28,3	10,1	7,6	10,6	40,8	30,9	3,8	6,1	24,8	14,9
1994-1960	+4,3	+1,0	+3,0	+0,3	+16,8	+21,8	-0,8	-4,2	+0,7	+5,8
Per saldo door fiscale maatregelen ->					-12,5	-20,8	+3,8	+4,5	+3,5	-4,8

- ^a Het geval dat de inflatiecorrectie geen onderdeel uitmaakt van het geldende fiscale regime.
^b Het geval dat de inflatiecorrectie wel onderdeel uitmaakt van het geldende fiscale regime.
^c Exclusief kansspelbelasting, bijzondere verbruiksbelasting, heffingen wabm en bvb (pas na 1960 ingevoerd).

Bron: Eigen berekeningen op basis van gegevens ministerie van Financiën, 1995

plaatsgevonden (-12,5%-punt). Het fiscale dividend – met name van de loon- en inkomstenbelasting – is ingezet voor lastenverlichting.

Uiteraard zijn deze resultaten sterk beïnvloed door de 'autonome' behandeling van de inflatiecorrectie. Hoewel het in lopende prijzen 'slechts' gaat om 25,2 miljard gulden sinds 1972, loopt deze lastenverlichting fors op wanneer rekening wordt gehouden met het 'carry-over-effect': 86,5 miljard gulden in (prijzen van) 1994.¹⁷ Wanneer de inflatiecorrectie als endogene mutatie wordt gerekend, bedraagt de endogene stijging van de macrobelastingdruk sinds 1960 slechts circa 0,7%-punt. Aldus benaderd, hebben per saldo lastendrukverzwarende maatregelen plaatsgevonden (+3,5%-punt). Het blijkt dat de inflatiecorrectie de endogene belastingdrukstijging met circa 16%-punt heeft beperkt. Het verschil met de voorgaande berekening wordt nagenoeg in zijn geheel veroorzaakt door de loon- en inkomstenbelasting, die endogeen slechts 5,8%-punt zou zijn gestegen.

Uit nadere analyse blijkt overigens dat deze resultaten nauwelijks worden beïnvloed door de genoemde statistische vertekeningen in het begin van de jaren negentig ('Oort' en de AAW/AWW-schuif).¹⁸

Verandering in de belastingmix

Bij een nominale inkomenstoename leidt de progressie van de loon- en inkomstenbelasting op zichzelf gezien tot een verschuiving van de druk in de richting van deze belasting. Die verschuiving – en de endogene toename van de macrobelastingdruk – is groter naarmate het inflatietempo hoger is, zoals in de jaren zeventig. De resultaten in tabel 2 komen overeen met een belangrijke conclusie van de OECD (1986, blz. 83) voor de deelperiode 1975-1981: 'In all countries, except Switzerland, (...) changes in legislation and the effect of formal indexation have tended to reduce tax liabilities below the level they would otherwise have reached. In six countries inflationary fiscal drag was more than offset by formal indexation and legislative changes and in six others was substantially reduced'.¹⁹ Ook in Nederland vond overcompensatie plaats. De endogene toename van de belastingdruk in de jaren zeventig (+3,6%-punt; rechterdeel van tabel 2) blijkt *geringer* te zijn dan de feitelijke mutatie (+4,4%-punt). In 1980 bedraagt de feitelijke belastingdruk 29,7% terwijl de endogene druk, gegeven het fiscale regime in 1960, slechts tot 29,2% zou zijn opgelopen. Uit tabel 2 kan worden afgeleid dat het aandeel van de loon- en inkomstenbelasting, gegeven de drukstijging en de tendenties bij ongewijzigd beleid sinds 1960, ruwweg twee keer zo

groot zou zijn geweest indien geen fiscale maatregelen waren getroffen.

Fiscaal dividend na 'Oort'

De hierboven gehanteerde methode ter bepaling van de ontwikkeling van de endogene belastingdruk kan ook voor kortere dan wel recentere perioden worden gebruikt. Zo is het interessant om te bezien welke effecten de belastingherziening-'Oort' in 1990 heeft gehad op de ontwikkeling van de belastingdruk. Hiertoe is een additionele simulatie uitgevoerd met 1990 als basisjaar. Sinds 1990 maakt de inflatiecorrectie ondubbelzinnig onderdeel uit van het geldende fiscale regime. Daarom beschouwen we sindsdien – in navolging van het ministerie van Financiën – slechts de inbreuk op de volledige inflatiecorrectie als 'autonoom'. De resultaten worden weergegeven in tabel 3.

Tabel 3: Endogene macrobelastingdruk in 1990 en 1994

	Totaal	Loon- en inkomsten	Omzet	Overige
1990	29,9	11,9	8,3	9,6
1994	28,7	11,8	8,1	8,8
Mutatie 1990-1994	-1,2	-0,1	-0,2	-0,8

* Exclusief heffingen wabm en bvb die pas na 1990 zijn geïntroduceerd.

Bron: Eigen berekeningen op basis van gegevens ministerie van Financiën, 1995

Sinds 1990 blijkt er een endogene drukdaling van 1,2%-punt te zijn opgetreden. Het fiscale dividend is sinds de 'Oort'-hervorming negatief!

Deze conclusie op basis van macro-analyse spoort met de conclusie van een eerdere studie waarbij we met behulp van microsimulatie hebben aangetoond dat de belastinghervorming-'Oort' tot een forse daling van de inkomenselasticiteit (of progressiefactor) van het belastingstelsel heeft geleid.²⁰ Dit bleek vooral een gevolg van de doorgevoerde grondslagverbreding (met name de verlaging van de belastingvrije sommen en het schrappen van de aftrekbaarheid van de premies volksverze-

keringen) en in mindere mate de reductie van het aantal tariefschijven van negen naar drie. Het gevolg van een negatief fiscaal dividend (ofwel een inkomenselasticiteit van kleiner dan één) is dat de belastingopbrengst zonder additionele maatregelen minder dan proportioneel met de inkomensgroei toeneemt. Niettemin kan uit de meerjarenraming van de belastingopbrengsten in de *Miljoenennota 1996* (blz. 98-99) een ongeveer evenredige toename worden afgeleid. Wanneer de door ons gesignaleerde negatieve trend in de ontwikkeling van het fiscaal dividend aanhoudt, zal derhalve in de komende jaren sprake zijn van een (relatieve) belastingtegenvaller.

Conclusie

Mutaties in de macrobelastingdruk zijn de uitkomst van endogene ontwikkelingen en fiscale maatregelen (autonoom). De feitelijke druk

nam in de periode 1960-1994 met 4,3%-punt toe, hetgeen 12,5%-punt lager is dan op basis van de endogene ontwikkeling mocht worden verwacht. Per saldo is het fiscale dividend als gevolg van progressie vooral aangewend voor lastenverlichting, met name door het toepassen van de inflatiecorrectie. De 'fiscaal-dividendtheorie' ter verklaring van de groei van de overheidsuitgaven blijkt derhalve slechts zeer beperkt van toepassing.

De resultaten worden echter sterk beïnvloed door de wijze waarop de inflatiecorrectie wordt toegerekend. Zo blijkt dat de endogene stijging van de macrobelastingdruk sinds 1960 slechts 0,7%-punt bedraagt indien de correc-

tie voor inflatie niet als 'autonoom', maar als 'onderdeel van het fiscale regime' wordt aangemerkt. In dat geval heeft per saldo een lastenverzwaring van 3,5%-punt plaatsgevonden.

De endogene stijging van de belastingdruk blijkt zich vooral in de jaren zeventig te hebben voorgedaan. Om de recente ontwikkelingen te analyseren, is tevens een simulatie uitgevoerd met 1990 als basisjaar. Het blijkt dat in de periode 1990-1994 zelfs sprake was van een endogene daling van de belastingdruk, ofwel een negatief fiscaal dividend. Deze tendens komt nog niet tot uitdrukking in de huidige belastingramingen, die als gevolg daarvan tegenvallers in zich dragen.

Noten

- De belastingopbrengsten bo nemen bij een groei van het nationaal inkomen g en een inkomenselasticiteit van het belastingstelsel π toe met $g \cdot \pi \cdot bo$. Bij $\pi > 1$ is sprake van fiscaal dividend.
- Zie bijvoorbeeld R.A. Musgrave en P.B. Musgrave, *Public Finance in Theory and Practice*, fifth edition, New York/London, 1973, blz. 551; Th. A. Stevers, *De Begrotingsnorm van het Rijk*, Amsterdam, 1993, blz. 47-51.
- Dit artikel is een bewerking van een paper dat tijdens de NVOF/IOO-workshop voor jonge onderzoekers van 2 november 1995 is gepresenteerd. Een uitgebreide versie – samen met K.P. Goudswaard – is inmiddels verschenen als *De endogene ontwikkeling van de belastingdruk: een macro-analyse voor de periode 1960-1994*, Department of Economics Research Memorandum 95.04. In dit rapport zijn tevens de gegevens opgenomen van de belastingopbrengst en de met fiscale maatregelen samenhangende belastingopbrengst die beschikbaar zijn gesteld door het ministerie van Financiën.
- Zie voor een vergelijkbare analyse A.G.J. Haselbekke, De belastingdruk in de periode 1956-1975, in *Maandschrift Economie*, 1975, blz. 137-154.
- Sommige belastingen zijn pas na 1960 geïntroduceerd (kansspelbelasting 1963, bijzondere verbruiksbelasting 1969, heffingen wabm en bvb 1991) en andere belastingen zijn in de loop van de tijd vervallen (grond-, commissarissen-, vaarten personele belasting en de verveningsbijdrage). Overigens wijkt de macrodruk af van de belastingdruk volgens de collectieve-lastendefinitie (*Miljoenennota 1993*, blz. 335) omdat belastingen van overige publiekrechtelijke lichamen niet, en successierechten wel zijn meegeteld.
- Zie Rijksbegroting, hoofdstuk IX B, ministerie van Financiën, Tweede Kamer, diverse jaren.
- Zie A.G.J. Haselbekke, Progressie van het Nederlands belastingstelsel onder druk, in *Maandschrift Economie*, 1982, blz. 117-125; G.F.Th. Wolswijk, *The structural Budget Deficit, Estimates for the Netherlands 1960-1987*, Groningen, 1991, blz. 86-91.
- Zie hierover ook Haselbekke (1975, blz. 140).
- Zie bijvoorbeeld Rijksbegroting 1992, Tweede Kamer, vergaderjaar 1991-1992, 22 300, nr. 2, blz. 149. Pas vanaf de Rijksbegroting 1994 wordt de inflatiecorrectie (expliciet) als onderdeel van de endogene mutatie vermeld. Overigens kan nog steeds verarring ontstaan omdat in hoofdstuk IX B de 'autonome mutaties' en de hoogte van de inflatiecorrectie afzonderlijk zijn vermeld.
- De gecumuleerde tabelcorrectiefactor (dat wil zeggen de aanpassing van belastingvrije sommen, schijfgrenzen en andere relevante inkomensgrenzen in geval van volledige correctie voor inflatie) bedroeg over deze periode 2,866, terwijl de feitelijk doorgevoerde inflatiecorrectie slechts een factor 2,188 bedroeg. Bron (ook voor wat volgt): Wet op de Inkomstenbelasting 1964, artikel 66b.
- In 1990, 1991 en 1995 voor 100%, in 1992 en 1994 voor 0% en in 1993 voor 17,9%.
- Volgens Yoran is de inflatiecorrectie 'likely to be based on prevailing political beliefs and expectations (...)', A. Yoran, *The Effect of Inflation on Civil and Tax Liability*, Deventer, 1983, blz. 194. Zie ook OECD, *Tax Elasticities of Central Government Personal Income Tax Systems*, OECD Studies in Taxation, 1984, blz. 1-49.
- Bijvoorbeeld een zo groot mogelijke consistentie in de tijdreeks (regimewijziging inflatiecorrectie 1990).
- Revisie van de Nationale Rekeningen (ophoging nationaal inkomen) in 1969 en 1985. Hoewel de Wet op de automatische inflatiecorrectie pas sinds 1 januari 1972 van kracht is, registreert het ministerie van Financiën reeds vanaf 1970 het verlies aan belastingopbrengst dat daarmee samenhangt.
- Zie Wolswijk (1991, blz. 86-90).
- A.R. Prest, The Sensitivity of the Yield of Personal Income Tax in the United Kingdom, in *Economic Journal*, 1962, blz. 576-596; Haselbekke (1975) en Wolswijk (1991).
- De loon-, inkomsten-, vermogens-, motorrijtuigenbelasting en successierechten worden voor inflatie gecorrigeerd; van 1972 tot en met 1994 gaat het om respectievelijk 20,8; 4,5; 0,1; -0,2 en 0,1 miljard gulden.
- De OHT- en AAW/AWW-operaties beïnvloeden de autonome en feitelijke mutaties op dezelfde wijze en hebben dus nauwelijks invloed op de endogene mutaties (met uitzondering van het 'carry-over-effect').
- OECD, *Personal Income Tax Systems Under Changing Economic Conditions*, report by the Committee on Fiscal Affairs of OECD, 1986, blz. 1-381.

²⁰ Zie K. Caminada en K.P. Goudswaard, Progression and Revenue Effects of Income Tax Reform, in *International Tax and Public Finance*, 1996, nr. 1, blz. 57-66. De (macro)progressiefactor is het quotiënt van de procentuele endogene verandering in de belastingopbrengsten – dat wil zeggen de verandering in de belastingopbrengsten bij ongewijzigd fiscaal regime – en de procentuele verandering in het (netto nationaal) inkomen. Ook De Kam en Sturm concluderen dat de belastingprogressie door de 'Oort'-hervorming is afgenomen (C.A. de Kam en J.E. Sturm, De effectieve druk van inkomensheffingen en vermogensbelasting, voor en na de operatie-'Oort', in *Weekblad voor Fiscaal Recht*, 18 september 1994, blz. 1261-1275).